

«حلقات»

درس ۱۲۶

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین علم‌الهدی

آموزشیار: آقای پیشوایی

در درس گذشته ضابطه متواتر شدن خبر را بررسی کردیم. در این باره شهید صدر(ره) معتقد بودند خبری متواتر است که دارای چند ضابطه کمی و کیفی باشد. اولاً از جهت کمی و تعداد مخبرین به حدی باشد که با توجه به شرایط کیفی خبر، احتمال نادرست بودن خبر را نزدیک به صفر کند. ثانیاً از جهت کیفی، عوامل کیفی موضوعی و ذاتی را دارا باشد. در درس گذشته عامل کمی و چند عامل موضوعی کیفی را بررسی کردیم. در این درس به برخی دیگر از عوامل موضوعی و نیز عوامل ذاتی می پردازیم.

و منها: درجة الاطلاع على الظروف الخاصة لكل شاهد بالقدر الذي يبعد أو يقرب بحساب الاحتمال افتراض مصلحة شخصية في الاخبار.

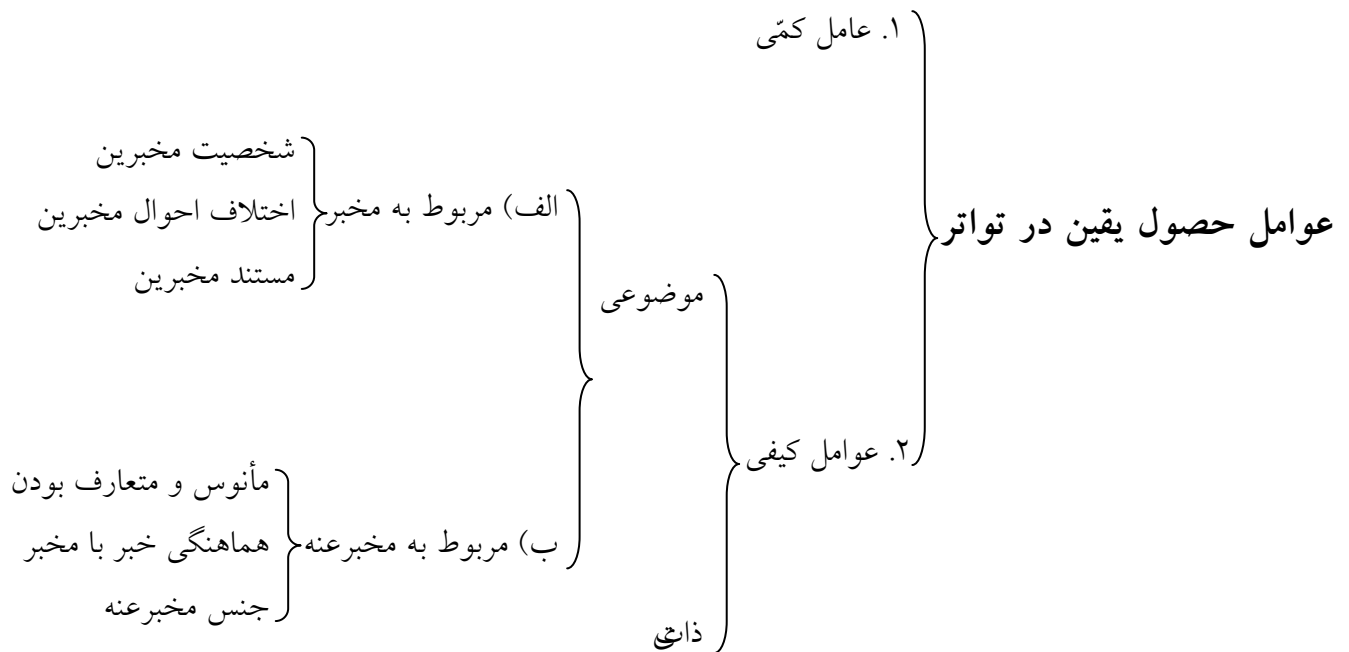
و منها: درجة وضوح المدرك المدعى للشهود، ففرق بين الشهادة بقضية حسية مباشرة كنزول المطر و قضية ليست حسية، و انما لها مظاهر حسية كالعذالة، و ذلك لأن نسبة الخطأ في المجال الأول أقل منها في المجال الثاني، و بهذا كان حصول اليقين في المجال الأول أسرع.

إلى غير ذلك من العوامل التي يقوم تأثيرها إيجاباً أو سلباً على أساس دخلها في حساب الاحتمال و تقييم درجته.

و اما العوامل الذاتية :

فمنها: طباع الناس المختلفة في القدرة على الاحتفاظ بالاحتمالات الضئيلة، فان هناك حداً أعلى من الضالة لا يمكن لأي ذهن بشري ان يحتفظ بالاحتمال البالغ إليه مع الاختلاف بالنسبة إلى ما هو أكبر من الاحتمالات .

و منها: المبتنيات القبلية التي قد توقف ذهن الإنسان و تشلُّ فيه حركة حساب الاحتمال، و ان لم تكن الا وه ماً خالصاً لا منشأ موضوعياً له.

برخی از این عوامل در درس قبل بررسی شد. ادامهٔ مبحث و معرفی سایر عوامل را در این درس پی می گیریم.

عوامل کیفی موضوعی

الف- مربوط به مخبر :

اگر مخبر و شخص گوینده ی خبر، این مؤلفه ها را داشته باشد، مستمع زودتر سخن و خبر او را باور می کند و به یقین می رسد. این مؤلفه ها عبارتند از :

۱. وثاقت مخبر: هر چه مخبر موفقی تر و دقیق تر و با حافظه تر باشد، مستمع خبر بیشتر به کلام او اعتماد می کند و هرچه صداقتش کمتر یا کم دقت تر یا حواس پرت تر باشد، اعتماد کمتر است.

۲. اختلاف مخبرین در شرایط جغرافیایی و محیطی و اجتماعی: هرچه فاصله مکانی و موقعیت اجتماعی مخبرین بیشتر باشد احتمال تبانی و خطای دسته جمعی آنها کمتر شده و در نتیجه اعتماد بیشتر مستمعین را در پی خواهد داشت.

۳. مستند خبر: اینکه مخبر بر چه اساسی خبر می دهد، در میزان اعتماد شنونده به او مؤثر است. اگر مخبر، واقعه را خودش دیده باشد و بر اساس آن خبر دهد، شنونده بیشتر به کلام او اعتماد می کند تا جایی که گوینده ی خبر، خودش عین آن حادثه را ندیده باشد بلکه بر اساس حدس و گمان از امری خبری دهد.

مثال

اگر افراد خودشان آتش را دیده باشند و به ما بگویند که خانه آتش گرفته بود زودتر به خبر آنها اعتماد می کنیم تا اینکه مثلاً از دود فراوان اطراف خانه به آتش سوزی در خانه پی برده باشند.

ب- عوامل کیفی مربوط به مفاد خبر (مخبرعنه)

۱. عادی بودن خبر:

مألف و رایج بودن خبر، عامل مثبت در باورپذیری آن به شمار می آید

و بر عکس، غیرعادی و عجیب و غریب بودن خبر، عامل منفی محسوب می شود.

مثال

اگر چند نفر از دوستان با تلفن یا حضوری خبر تصادف یک نفر را بدهند. انسان باور می کند؛ اما اگر همان تعداد نفر با همان شکل بگویند که خودشان دیده اند که همان شخص روی هوا راه می رفته ممکن است ما باور نکنیم، و احتمال می دهیم که آنها با هم تبانی کرده باشند تا با ما شوخی کنند، یا اینکه همگی با هم اشتباه کرده اند.

۲. هماهنگی خبر با مخبر :

اگر شرایطی که بر مخبر حاکم است با شرایط خبر متناسب باشد احتمال خطا بودن خبر زیاد می شود. مثل اینکه خبر به نفع مخبر باشد. ولی اگر خبر بر ضد اعتقاد و منافع او باشد راحت تر می شود به خبر او اعتماد کرد و انسان زودتر به یقین می رسد.

مثال

اگر یک سنی در مورد اثبات خلافت بلافصل حضرت علی علیه السلام مطلبی نقل کند به آن بیشتر می شود اعتماد کرد تا مطلبی در رد خلافت ایشان نقل کند. یا در دادگاه اقرار شخص علیه خودش پذیرفته می شود اما در مورد دیگران اتهام محسوب می شود و باید آن را اثبات کند، و برای حرفش دلیل و مدرک بیاورد.

نکته

این مثل مشهور که «الفضل ما شهدت به الأعداء» «خوبی آن است که دشمنان هم به آن اقرار داشته باشند» به این عامل اشاره دارد.

۳. جنس خود مخبر عنه :

گاهی مفاد خبر قابل حس است و گاهی قریب به حس، و گاهی دور از حس

الف) خبر محسوس

اگر خبر کاملاً حسی باشد و واضح، افراد در امور محسوس با این وضوح خیلی کم اشتباه می کنند؛ و در نتیجه انسان چنین خبری را راحت تر می تواند قبول کند.

مانند خبر باریدن باران، که مخبر، آن را می توانسته ببیند یا حتی لمس کند.

(ب) خبر قریب به حس

خود خبر محسوس نیست اما آثارش قابل احساس است.

مثال

خبر از عدالت؛ خود عدالت امر محسوس نیست بلکه امری عقلی و انتزاعی است، اما آثارش را می شود حس کرد، مثل حضور در نماز جماعت یا عدم رؤیت گناه کبیره در شخص . پذیرش چنین خبری که کاملاً حسی نیست و امکان اشتباه در آن بیشتر است، برای شنونده کمی سختتر از خبر دادن از امور کاملاً حسی است.

(ت) خبر بعید از جنس

گاهی ممکن است، خبر از امور نظری یا از امور ماورایی حکایت کند . در این صورت این خبر سخت باورتر از دیگر اقسام خواهد بود.

مثال

خبر «فرشتگان بال قرمز رنگ دارند!» این امر برای افراد عادی محسوس نیست و آثارش را هم نمی بینند . باور کردن چنین خبری خیلی سخت است و اثبات آن برای شنونده دلیل محکم یا شهود بسیار می خواهد.

عوامل کیفی ذاتی :

عواملی که به شخصیت خود مخبرله یعنی شنونده خبر بر می گردد . یعنی یک خبر از یک مخبر خاص ممکن است به راحتی یک مخاطب را مجاب کند اما در مخاطبی دیگر، بسیار کم تأثیر داشته باشد. این عوامل عبارتند از :

۱. طبع مخبر له (زودباوری و دیرباوری مخبرله)

گاهی شنونده زودباور است و قطاع، و گاه دیرباور . اگر شخص به احتمالات توجه کمتری داشته باشد زودباور می شود. و اگر قدرت توجه و عنایت او درباره احتمالات ضعیف، زیاد باشد دیرباور می شود.

نکته ۱

افرادی که هر خبری را به آسانی باور می کنند در عرف، ساده دل خوانده می شوند و افرادی که بیشتر از حد عادی دقت می کنند و جوانب را می سنجند زیرک نامیده می شوند . و به کسی که بیش از حد به این احتمالات توجه می کند و از حالت عادی خارج می شود وسواسی گفته می شود. برای شخص وسواسی اگر چندین نفر عادل از پاکی شیئی خبر دهند، باز باور نمی کند. این باور نکردن به خاطر طبع اوست.

نکته ۲

باید توجه داشت که گاهی یک احتمال به حدی ضعیف می شود که زیرک ترین افراد هم به آن توجه نمی کنند و آنها هم آن احتمالات را کنار گذاشته و خبر را باور می کنند و به یقین می رسند.

۲. باورها و پیش فرض های مخبرله درباره ی خبر

هر چه پیش فرض های مخبرله با خبر هماهنگ تر باشد او زودتر خبر را می پذیرد . اگر درباره ی کسی که به او خوش بین هستیم خبر خوبی بشنویم زودتر باور می کنیم . همچنانکه اخبار مخالف ذهنیت ما درباره آن شخص به سختی مورد پذیرش ما واقع می شوند.. و همچنین است در مورد کسی که او را بد می دانیم، اگر کسی از خوبی او چیزی نقل کند به آسانی نمی پذیریم . هماهنگی در نظام فکری انسان موجب می شود ما بسیاری از مطالب را که با فکرمان سازگار نیست

اصلاً منطقی حساب نکرده و به آن حتی فکر نکنیم . لذا احتمال صدق چنین کلامی نسبت به چنین مخاطبی خود به خود پایین می آید و برای اثبات آن باید شهود و دلایل بیشتری اقامه شود.

۳. عامل سوم حب و بغض است که در درس بعد به آن خواهیم پرداخت.

۱. خبری یقین آور است که دارای شرایط ویژه ای باشد. این شرایط و ضوابط به دو دسته اصلی کمی و کیفی تقسیم می شوند.

۲. ضوابط کیفی بر دو قسم اند. کیفی موضوعی و کیفی ذاتی. کیفی موضوعی به ضوابطی که به خود گوینده خبر یا خود خبر باز می گردد گفته می شود و کیفی ذاتی به شرایطی که مخبرله دارد، اطلاق می شود.

۳. عوامل کیفی موضوعی مخبر عبارتند از :

الف) اگر گویندگان خبر، موثق، دقیق و کم خطا باشند خبرشان زودتر مستمع را به یقین می رساند و اگر این شرایط را کمتر داشته باشند به همان میزان یقین آوری خبر کمتر می شود.

ب) اگر گویندگان خبر با هم ارتباط داشته باشند و احتمال تبانی یا اشتباه جمعی آنها زیاد باشد دیرتر مستمع را به یقین می رسانند تا وقتی که از هم دورند و هیچ ارتباطی با هم ندارند.

ج) مستند خبر گویندگان اگر حس باشد زودتر از زمانی پذیرفته می شود که آن امر را از قرائن فهمیده و اجتهاد کرده باشند.

۴. عوامل موضوعی خود خبر عبارتند از :

الف) اگر مفاد خبر امری عادی باشد باور پذیرتر است تا اینکه مفادش، امری عجیب و غریب باشد.

ب) اگر مفاد خبر با گوینده هماهنگی داشته باشد مثلاً به نفع او باشد قطع به آن سخت تر است.

ج) اگر مفاد خبر امری محسوس باشد پذیرش آن آسان تر است تا وقتی که امری انتزاعی باشد و فرد از آثارش به آن پی برده باشد. و اگر مفاد خبر امری نظری و فاقد آثار حسی باشد پذیرش آن بسیار سخت تر خواهد بود. چون افراد در چنین مواردی بیشتر اشتباه می کنند.

۵. عوامل ذاتی که به شخصیت مستمع بر می گردد عبارتند از:

الف) زودباوری و دیرباوری شنونده خبر. هرچه فرد به احتمالات متفاوت بیشتر توجه کند خبر را دیرتر باور می کند.

ب) اگر پیش زمینه های ذهنی فرد با مفاد خبر موافق باشند، خبر را زودتر از زمانی می پذیرد که با عقاید او منافات داشته باشد.